

Dag 1: Åpning og innledning

Bernard Eric Jensen, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole

Kulturarv – i begrebsanalytisk og identitetspolitisk belysning

Hovedsigtet er at redegøre for, hvorfor det er særdeles vanskelig å gjøre bruk av begrebet kulturarv, såfremt det skal gjøres på en faglig og demokratisk ettertænksom måte. Det vil ske dels ved at drøfte de begrepsanalytiske forviklinger, der gjør sig gjældende i en traditionel forståelse af det begreb. Det kan fx ikke kun bruges normativt, men også deskriptivt, det kan vedrøre såvel den materielle som den immaterielle kulturarv. En særlig vanskelighed vedrører brugen af den bestemte entalsform – dvs. kulturarven. Kan en sådan sprog forsvares i en nutidig sammenhæng? Det vil dels ske ved at drøfte de identitetspolitiske forviklinger, der dukker op, når man gør brug af kulturarvsbegrebet. Hvem inkluderes og hvem udgrænses gennem den valgte sprogbrug? Har borgere i et demokrati ret til at være selvforvaltende, når der drejer sig om at definere deres kulturarv?

Owe Ronström, Högskolan på Gotland

Kulturarvspolitik: världsarvskonsekvenser

Världsarvsutnämningar är en del av en pågående kulturarvifisering av västerlandet. Med utgångspunkt i utnämningen av svenska världsarv, främst Hansestaden Visby, diskuterar jag en rad av konsekvenser detta kan tänkas få, för ekonomi, politik och demokrati. Min utgångspunkt är en förståelse av kulturarvsskaparna som en moralisk gemenskap, med starka mekanismer för att hålla fram det positiva, framsidorna, och samtidigt blunda för, eller till och med förneka baksidorna. I mitt föredrag ska jag ta upp några av dessa baksidor, under teman som gentrifisering, estetisering, historisering, demokratiska underskott, reservat mm.

Sesjon 1 – Kulturarv og internasjonalisering

Reidun Vea, Riksantikvaren

Utviklingen av arbeidet i verdensarvkomiteen

Konvensjonen om verdens kultur- og naturarv fra 1972 er den mest suksessfulle UNESCO-konvensjonen. 186 nasjoner er tilsluttet konvensjonen, som omfatter mye mer enn den kjente verdensarvlisten. Statspartene forplikter seg bl.a. til å lage oversikter over kulturarv og naturarv som har universell verdi og å etablere lovverk og bygge opp kompetanse som sikrer denne arven for fremtiden. Verdensarvkomiteen, som består av 21 statsparter, forvalter konvensjonen og beslutter hvilke kultur- og naturarvsteder som innskrives på verdensarvlisten. Listen har vokst sterkt og omfatter i dag 890 steder. Fokus i diskusjonen rundt listen dreier seg om 5 emner: Hvor stor skal listen være, hvordan sikrer man kvalitet i innskrivningen, hvordan sikrer man god forvaltning av stedene og hvordan sikrer man god geografisk og tematisk balanse?

Randi Ertesvåg, ABM-utvikling

UNESCOS konvensjon om vern av immateriell kulturarv - tolkning og kunnskapsbehov

UNESCOS konvensjon om vern av immateriell kulturarv ble ratifisert av Norge i 2007.

Konvensjonens mål er å beskytte muntlige tradisjoner og uttrykk, utøvende kunst, sosiale skikker, ritualer og høytidsfester, kunnskap om tradisjonelt håndverk, og kunnskap og praksis om naturen og universet. Dette skal være praksis, framstillinger, uttrykk, kunnskap og ferdigheter som samfunn, grupper og enkeltpersoner anerkjenner som del av sin kulturarv,

som er overført fra generasjon til generasjon, og som stadig blir gjenskapet av samfunn og grupper. Konvensjonen legger grunnlag for en mer systematisk innsats for å dokumentere og fremme immaterielle kulturuttrykk i Norge, og for tiltak i samarbeid med andre land. Hvilke utfordringer står vi overfor når konvensjonen skal implementeres i de ulike landene? Og hvilke kunnskapsbehov oppstår når konvensjonen skal operasjonaliseres i Norge?

Erling Dahl jr., Bergen kommune

Riwaya Museum – Bethlehem. Et narrativt museum

De Palestinske selvstyremyndigheter (Ministry of Tourism and Antiquities) og Betlehem by henvendte (2004) seg gjennom UNESCO (Ramallah) til Norge om å støtte et museumsprosjekt i det nye Fredssenteret som var reist i Betlehem i år 2000. De to underste etasjer inneholdt både faste og løse arkeologiske funn, og man ville lage et (by)museum der. Norge bevilget penger, og jeg ble spurt om å være konsulent for utviklingen av museumskonseptet.

Da jeg startet opp høsten 2006, viste det seg at alle gjenstander – utenom de faste – var stjålet og solgt. Jeg valgte å foreslå et nytt konsept: “The Spiritual and Intangible Heritage of Bethlehem and Palestine”. Siden den gang har jeg besøkt Palestina 15 ganger og arbeidet sammen med lokale fagpersoner innen historie, arkeologi, antropologi, musikk, film o.a. med utviklingen av museumskonseptet bestående av ulike temaer. Mangelen på gjenstander gjorde at jeg valgte å bruke andre presentasjonsformer – både gjennom moderne teknologi (interaktive og virtuelle rom, film/video og lydinstallasjoner), men også ved å samle historier knyttet til temaene. Det blir historiene som blir kjernen i utstillingen. Navnet Riwaya betyr Historie fra... eller Historier om...

Museet – som blir det første profesjonelle museum i Palestina (de tidligere lå i Øst-Jerusalem og er ”innlemmet” i de israelske museene der) – vil være et viktig element i utviklingen av museumsfaglig kompetanse i Palestina. Det har vært – og er – utfordrende å arbeide med disse oppgavene i et land med så lange og sterke tradisjoner, men som samtidig står midt oppe i en politisk og identitetsmessig krise.

Gurli B. Meyer, Norges geologiske undersøkelse

Kvernsteinslandskap i Norge (Millstone) – broen til en Europeisk kulturarv

Arven fra forfedrene er åpenbar i kvernsteinsbruddene og de tusenvis av kvernhus og kvernstein en finner i kulturlandskapet. Omkring os har vi et omfattende vitnesbyrd om den opprinnelige måten å male korn til mel, men bare et titals lokalsamfunn har en unik kulturarv bevart i form av kvernsteinsbrudd. Landskapene som kvernsteinsbrudd gjennom halvannet tusen år har etterlatt seg er omfattende kulturlandskap. De er lett synlige, lesbare og er uvurderlige vitnesbyrd om menneskers utnyttelse av og interaksjon med en bestemt type naturressurs gjennom millennier, fra eldre jernalder til den moderne tid. På en helt unik måte er disse landskapene både representasjoner av stabilitet i et samfunn i stadig forandring, og projeksjoner av disse endringene, av teknologi og håndverk, matproduksjon og kultur. For noen helt få lokalsamfunn knyttes det en identitet til fortidens produksjon av kvernstein, men i de fleste områder er historien utvisket og fjern. Prosjektet 'Kvernsteinslandskap i Norge (Millstone)' vil fram mot 2012 bringe fram historien om kvernsteinsbruddene, sette den i nytt lys og sette kvernsteinslandskapene på kartet. Både bokstavelig og på *mindmaps* lokalt, regionalt og nasjonalt. Millstone ønsker også å vise at de norske kvernsteinslandskapene har en plass i et internasjonalt perspektiv; å bygge bro til et større europeisk kvernsteinslandskap.

Vi ønsker å vise at et internasjonalt perspektiv kan styrke opplevelsen og betydningen av kvernsteinssamfunn i Norge, og at norske kvernsteinslandskap kan nå ut og plasseres som projeksjoner av en felles, europeisk kulturarv. Dels kan vi lære av andre europeiske land som har kommet lengre i å verdsette og tilrettelegge slike steinbruddslandskap. Og dels kan vi bringe våre egne ut i verden. Et særlig spennende perspektiv er om vi kan se kimen av de norske kvernsteinslandskapene som en del av en verdensarv knyttet til slike kulturminner.

Sesjon 2 – Kulturarv og teknologi

Gunnar Urtegaard, ABM-utvikling

Fra Digitalt fortalt til Europeana - infrastrukturutvikling på abm-feltet. Status og veien videre

Dei siste to åra har ABM-utvikling, i nært samarbeid med andre sentrale aktørar, prioritert arbeidet med å etablere ein felles nasjonal infrastruktur for data frå abm-institusjonane. Nasjonale fellestenester som Digitalt Museum og Arkivportalen kjem på plass i 2009. Eit felles abm-søk skal byggja på desse to saman med eit nasjonalt Biblioteksøk. Siste steget i denne strukturen er Europeana, ein felles europeiske abm-inngang.

Gjennom Digitalt Fortalt har ABM-utvikling lagt til rette for at også forteljingar i ulike former kan publiserast i ein felles, nasjonal struktur. Etter kvart må forteljingane og data frå institusjonane knytast saman slik at kontekst og samlingar kan utfylla kvarandre. Kva får dette å seia for brukarane? For institusjonane? Samla vil denne utviklinga tildela alle aktørane nye rollar.

Knut Paasche, NIKU

Bruk av nyere tekniske metoder ved dokumentasjon og overvåking av kulturminner

Laserteknologi har vært i bruk innenfor blant annet telekommunikasjon, medisin og industri en god stund allerede, men bruk av laser i norsk kulturminnebransje er fortsatt forholdsvis nytt. Det er en rekke fordeler med laserskanning sammenlignet med tradisjonell måling og håndtegning. Ved å bruke laserskanning til oppmåling blir vi svært effektive i felt. En jobb som man tidligere var nødt til å bruke flere uker på kan nå gjøres på noen dager, og resultatet blir helt nøyaktig,

Vi har denne sommeren benyttet laserskanning til oppmåling og dokumentasjon av eksempelvis Urnes Stavkirke og klosterruinene på øya Selja utenfor kysten av Sogn og Fjordane. På fem dager ble hele klosteranlegget skannet og dokumentert. Metoden går ut på å sende mer enn 400 000 laserpunkter i sekundet mot objektet som skal dokumenteres. Områdene der punktene treffer returnerer nye signaler som laserapparatet deretter tolker. Dataene brukes til å produsere tredimensjonale bilder av objektet.

Det er en viktig og kostnadsbesparende side ved metoden, men den største gevinsten er selvfølgelig at vi ved å laserskanne et kulturminne sitter igjen med data som er helt nøyaktige. Data vi kan ta vare på som en sikkerhetskopier dersom kulturminnet skulle gå tapt, og vi kan bruke det til å overvåke et kulturminne gjennom årene i forhold til slitasje. Ved å sammenligne to skanninger med noen års mellomrom kan man lett se hvor slitasjen er størst, for deretter å sette i gang tiltak for å begrense skadene. Laserskanning er også en skånsom metode å bruke da vi fysisk slipper å berøre kulturminnene.

NIKU har satset bredt å utvikle metoder for bruk av laser de siste fem årene. Dette da laser som metode er svært interessant med tanke på fremtiden, og NIKU har investert mye både på metodeutvikling, kompetanse og nettverk av samarbeidspartnere noe som gjør at vi i dag kan gjøre store prosjekter.

Noen fakta:

- Laser står for Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation og er et instrument som sender ut sterkt konsentrert lys med liten spredningsvinkel og strålediameter.
- NIKU benytter en rekke ulike typer skannere: Optisk skanner, faseskanner og long-range pulsskanner
- Metoden blir brukt til: Dokumentasjon, sikkerhetskopi, miljøovervåking, forskning og formidling av kulturminner.

Niels D. Lund, Danmarks Biblioteksskole

Teorier bag digital kulturarvsformidling

Motsat flere andre typer av arv anses kulturarv for mere værd desto flere der deler, og værdien stiger i takt med synligheden og rationaler om demokratisk fællesskab og kulturel identitet. Digitalisering af kulturarv er derfor samfundsmæssigt et højt prioriteret indsatsområde med central placering i lovgivning, systemopbygning og opinionsdannelse – det er blevet en hovedhjørnestein i den senmoderne kulturpolitik verden over. Kendeteggnende for den nye digitale tilgængeliggørelse og formidling af kulturarv er dels at den udpræget er foregået i projektfremgang ud fra ABM-området enkeltinstitutioner og -samlinger, dels at de kulturpolitiske interesser har været væsentlige. Det synes for det første at have afstedkommet mindre fokus på teoretiske og metodiske tilgange forudsætning og implikationer - historiefaglige, informationsmæssige, institutionsteoretiske etc. og for det andet at have underbelyst hvad der sker med kulturarven og opfattelsen af den i og med digitaliseringen - 'transportprocessen' er ikke neutral. Disse forhold og dilemmaer var hovedspørgsmål for forskningsprojektet Digital formidling af kulturarv ved Danmarks Biblioteksskole 2007-09, der resulterede i bl.a. antologien *Digital formidling af kulturarv – fra samling til sampling* (Multivers, Kbh., 2009). Der gives et oversigt over dette projekt.

Ingvild Andreassen, Kulturhistorisk Museum

Mot en åpnere arkeologi? Bruk av sosiale medier i en arkeologisk formidlingsprosess

Siden 2004 har Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, i samarbeid med InterMedia, arbeidet med et arkeologisk formidlingsprosjekt, kalt Åpen arkeologi. Prosjektet har fokusert på utvikling av en nettside som formidler resultater fra arkeologiske utgravninger i felt mens de pågår. Det har særlig vært lagt vekt på å få frem den arkeologiske utgravningsprosessen, den arkeologiske tolkningsprosessen i felt og ved etterarbeid. Vi har ønsket å lage et verktøy som gir publikum en mulighet til å kikke arkeologene i kortene, samt å stille verktøyene til disposisjon slik at de kan trekke sine egne konklusjoner. Til dette har vi brukt både wiki og blogg, samtidig som vi har prøvd å samkjøre data fra flere ulike kilder, blant annet universitetsmuseenes store gjenstandsdata-baser.

I dette foredraget vil jeg fortelle litt mer om prosjektet, demonstrere nettsiden, og problematisere prosessen rundt. Hva har vært nyttig og nødvendig, hva har vært mindre vellykket, og hvilke erfaringer har vi gjort oss som det kan være viktig å dra nytte av i videre digitalt arkeologisk museumsarbeid. Er det mulig å ta i bruk sosiale digitale medier for å nå

flere blant publikum, er det mulig å treffe andre brukergrupper på denne måten, og hvilke konsekvenser kan nye formidlingsformer få for arkeologifaget, den museale virksomhet og organisatoriske modell.

Gunnar Liestøl, Universitetet i Oslo

Situerte simuleringer – digital teknologi og desentralisering av museene

Digitaliseringen skaper stadig nye formidlingsformer. Mobiltelefoner med posisjoneringsteknologi gjør det mulig å bringe formidlingen ut i felten, til kulturminnernes hjemsted. I INVENTIO-prosjektet eksperimenteres det med mobile og lokasjonsbaserte uttrykksformer, nye genre for kunnskapsformidling. En *situert simulering* er et forsøk på å skape en ny formidlingsgenre der brukeren kan oppleve og utforske kulturminner og oldsaker i deres opprinnelige kontekst – på stedet, ved hjelp av en iPhone. Et av eksemplene er Oseberghaugen i Vestfold.

Sesjon 3 – Kulturarv og kulturelt mangfold

Einar Niemi, Universitetet i Tromsø

Etnisitet og kulturarv: det hjemlige og det fremmede

Foredraget vil ta utgangspunkt i en vanlig forestilling om at det flerkulturelle og fleretniske Norge har rot i den ”fremmedkulturelle” innvandringen til landet etter om lag 1970, med pakistannerne som pionergruppe. Denne seige forestillingen, som fortsatt i dag ofte kommer til uttrykk for eksempel i politiske debatter om innvandringspolitikken, står imidlertid i sterk motsetning til den historiske kjensgjerning at Norge lenge før dette var et sammensatt samfunn med ulike etniske grupper og kulturer. Foredraget vil gi en kort historisk skisse av denne historien, som viser både kontinuitet når det gjelder ”innfødte” etniske grupper, som samer, kvener, tatere, og stadig nyinnvandring. Den historiske skissen vil også gi et riss av norsk minoritetspolitikk slik den utviklet seg gjennom skilte faser og især påpeke brytningene mellom de dimensjoner som ble oppfattet som hjemlige og de som ble oppfattet som fremmede. Dernest vil kulturarv og vern bli tatt opp, der ett historisk trekk er ambivalensen mellom akseptasjon av minoritetene som en del av norsk kulturarv og plassering av dem som en del av ”det fremmede”, der eksotiseringen av samekulturen er et særlig innslag. Til sist vil vendingen i synet på etnisitet og kulturvern de siste par tiår bli drøftet med bakgrunn i nytt ideologisk tankegods og etnopolitisk mobilisering nasjonalt og internasjonalt, der det også vil bli reflektert over den samfunnsmessige virkningshistorien – hva dette feltet har bidratt eller komme til å bidra med i et større perspektiv.

Olav Christensen, Universitetet i Oslo

Grensemuseer som grensevakter: Kulturarvens Catch 22

Kulturarv er et verdiladet begrep, tett forbundet med kollektive selvbilder. Tilsvarende forholder det seg med forvaltning og formidling av kulturarv, som involverer mange interesser og aktører med røtter i ulike ideologiske tradisjoner. Kulturhistoriske museer er av dem som har inngått i prosesser der nasjonale verdier har blitt definert og presentert på bakgrunn av det vi i dag betegner som kulturarv. Denne typen institusjoner springer ut av politiske posisjoner, og er virksomme innenfor feltet kulturpolitikk. Kulturhistoriske museer har sin styrke i at deres representasjon av virkeligheten sjeldent utsettes for kritisk søkelys, men på den annen side forbindes de også med noe selvsagt og følgelig kjedelig.

I dagens samfunn, preget av kulturell kompleksitet, står kulturhistoriske museer overfor utfordringer. Ett problem ligger i at deres innhold og oppdrag endres tregere enn samfunnets verdier endres, som har sammenheng med deres fokus på historiske forhold. Tradisjonelt har de også formidlet dominante *grand narratives*, og ikke kulturell kompleksitet eller flertydighet. Samtidig er man innenfor kulturhistorisk formidling henvist til bruk av visuelle uttrykk/ ikonografi/gjenstander som er langt mer krevende å re-kontekstualisere enn tekst. Eller sagt med andre ord: Våre visuelle bilder og symboler bærer med seg konservativt betydningsinnhold fordi de i større grad enn tekst appellerer direkte til våre følelser, og nærmest "tviholder" på sitt opprinnelige betydningsinnhold. Bilder (og gjenstander) "snakker" med hverandre de henviser til hverandre på en måte som gjør det rimelig å snakke om en *intervisualitet* som er tung å bryte ut av.

Mitt empiriske utgangspunkt for å snakke om disse problemstillingene er hentet fra Sønderjylland, hvor en lang rekke kulturhistoriske museer fortsatt er intenst beskjeftiget med å formidle den problematiske relasjonen mellom dansk og tysk. I grenselandet mellom Danmark og Tyskland reiser spørsmålet seg om relevansen av *etnisk grense* og *kulturelt innhold* seg med full tyngde. Med utgangspunkt i et utvalg museumsutstillinger som behandler denne tematikken ønsker jeg å ta opp spørsmålet om utfordringene som kulturhistoriske museer står over for: Hvordan tar man innenfor kulturhistoriske museer steget fra en fortid som formidler av (bildet av) en monolittisk enhetskultur, til å formidle en kompleks virkelighet? Og hvordan frigjøre seg fra "nissen" som følger på lasset når man er henvist til å bruke visuelle uttrykk og/eller gjenstander som et tungt ladet av betydninger som peker i motsatt retning av det man ønsker?

Kaisa Maliniemi, Landslaget for lokal- og privatarkiv Minoriteter i offentlige arkiver

Landslaget for lokal- og privat arkiv satte i gang det treårige prosjektet: "Minoriteter i offentlige arkiver - en undersøkelse av minoritetskulturers plass i offentlige arkiver" høsten 2006. Hovedmålet med undersøkelsen har vært å finne ut hvordan maktulighetene mellom arkivskapere og minoritetsbefolkning har manifestert seg i arkivfestning og arkivdanning. Arkivfestning og arkivdanning er maktytringer.

I undersøkelsen har man undersøkt arkivmateriale knyttet til kvener og deres møte med offentlige institusjoner i to kommuner i Norge: Nordreisa i Troms og Porsanger (tidligere Kistrand) i Finnmark i perioden 1860-1948. Disse kommunene ble valgt på grunn av at de har klare kvenske kjerneområder. Prosjektet har også undersøkt dokumenter knyttet til den samiske kulturen.

I forbindelse med prosjektet er det blitt funnet over to hundre kvenskspråklige og over hundre samiskspråklige dokumenter i Kistrand kommunearkiv, noe som har vært overraskende. Funnene kan utnyttes både i forsknings- og språkrevitaliseringsprosjekter. Samtidig viser funnene at arkivet bør presentere også minoriteter og marginale grupper.

Marek E. Jasinski, NTNU

Smertefull kulturarv – for hvem og hvorfor? Minner fra andre verdenskrig i norske kulturlandskap og den internasjonale erindrings

Andre verdenskrig har siden 1945 vært og er fortsatt et viktig tema i norsk nasjonal erindring. Interessen for krigens historie opplever også en betydelig renessanse blant publikum i Norge

og resten av Europa. Krigsproblematikken opptar også forskere fra forskjellige fagområder. Krigsrelaterte tema utforskes og formidles ut fra forskjellige perspektiver og problemstillinger. I de senere årene har også nye tema kommet i fokus. Disse omfatter blant annet skjebnen til utenlandske krigsfanger og slavearbeidere i Norge samt studier av kulturlandskap knyttet til problematiske krigsrelaterte hendelser og erindringer.

Norge har utvilsomt spilt en meget spesiell rolle under andre verdenskrig. Av forskjellige grunner ble Hitler allerede i krigens tidlige fase overbevist om at nettopp Norge skulle bli krigens skjebneområde. Som konsekvens ble meget stort antall tyske soldater og mengder med våpen samt annet krigsmateriell stasjonert i landet.

I perioden 1940-1945 hadde Norge høyest antall tyske soldater i forhold til befolkning av alle land i det okkuperte Europa. Etablering av gigantiske festningsanlegg som Atlanterhavsvollen (Festung Norwegen) langs den norske kysten, utbygging av Nordlandsbanen og Riksvei 50 (dagens E6) samt militære flyplasser, ubåtbaser og andre byggearbeider skapte et enormt behov for arbeidskraft. Den tyske løsningen var å frakte over 150.000 krigsfanger, politiske motstandere og slavearbeidere fra minst 15 nasjonaliteter fra kontinentet til Norge i løpet av krigen. De største nasjonale gruppene kom fra Sovjet Unionen, Polen, Jugoslavia samt politiske og kriminelle fanger fra Tyskland. Krigsfanger og slavearbeidere ble plassert i et nettverk av rundt 500 leire spredt over hele landet. Leirene var administrert av Wehrmacht i samarbeid med Organisasjon Todt og av SS.

Kollaboratører fra Nasjonal Samling og norsk politi samarbeidet aktivt med okkupanten på mange områder, blant annet under arrestasjoner av norske motstandsfolk (til sammen rundt 44.000 mennesker) og deportasjoner av norske jøder til utrydningsleirene i Tyskland og i det okkuperte Polen. Medlemmene av Nasjonal Samlings paramilitære organisasjon Hirden ble ofte brukt som vaktmannskaper i leirene for jugoslaviske krigsfanger i Norge, og i mange tilfeller utmerket de seg med brutalitet og ondskap i forhold til fangene.

En del norske statseide og private firma fikk større og mindre utbyggingsoppdrag og andre oppgaver fra den tyske okkupasjonsmakten. Også under disse oppdrag ble arbeidskraften til krigsfanger og slavearbeidere utnyttet. På grunn av forholdene, den brutale behandlingen og hyppige henrettelser, døde det rundt 20.000 utenlandske fanger på norsk jord i perioden 1940–1945.

I november 2008 bevilget Norges Forskningsråd finansieringstøtte til et treårig tverrfaglig forskningsprosjekt *Painful Heritage - Cultural landscapes of the Second World War in Norway. Phenomenology, Lessons and Management Systems*. Prosjektet er et samarbeid mellom NTNU, Vitenskapsmuseet og Falstadsenteret og består av tre delprosjekter som representerer forskningsperspektiver til tre fagdisipliner – arkeologi, historie og folkloristikk. Denne presentasjonen gir en beskrivelse av prosjektets problemstillinger, mål og metoder.

Sesjon 4 – Kulturarv, demokrati og deltakelse

Reidar Bertelsen, Universitetet i Tromsø

Kulturminneforvaltning som demokratisk utfordring

Det er et paradoks at kulturminneforvaltning i Norge kom til som et ledd i strategien for at den nye demokratiske nasjonen skulle ta kontroll med de ressurser som var viktige for utforming av nasjonen. I dag har vi et forvaltningsregime som i svært liten grad svarer til

alminnelige forestillinger om demokrati om vi ser ut over det generelle forholdet at forvaltninga utøver de fullmakter som Stortinget har gitt..

Jeg vil ikke foreta noen statsvitenskapelig eller juridisk drøfting av dette problemfeltet, men jeg vil trekke fram noen konkrete eksempler på utfordringer som vedrører medbestemmelse og jeg vil begrense meg til arkeologi siden det er innenfor dette fagfeltet jeg arbeider. Jeg er godt klar over at andre av kulturminnevernets fagfelt har minst like interessante utfordringer.

Internasjonal faglig debatt om kulturminneforvaltning har særlig konsentrert seg om statenes evne til å gi rom til medvirkning fra urfolksgruppers side når det gjelder forvaltning av kulturarv. Her har Norge valgt sin egen og svært interessante løsning som i noen grad reiser andre problemstillinger enn de vi finner i det generelle forvaltningsregimet. Jeg holder meg her til det generelle fordi etnisitetsdimensjonen drøftes inngående i andre foredrag.

Mitt hovederend er å drøfte hvordan vi takler kjerneproblemet i kulturminneforvaltningen, prioritering. Vår lovgivning opererer med fire hovedkategorier: automatisk fredning, vedtaksfredning, vern gjennom regulering og intet vern. I virkeligheten er denne skalaen langt mer innholdsrik og den graderes langs et stort antall dimensjoner. Vår utfordring er å se hvor langt byråkratiet innflytelse rekker og eventuelt identifisere det som måtte finnes av spillerom for demokratiske avgjørelser. Det er også viktig for oss å drøfte om dagens situasjon innebærer risiko. Min grove konklusjon er at vi finner en serie nokså uløselige konflikter og noen få som kan løses.

Wera Grahn, NIKU

Interseksjonalitet og konstruksjonen av norskhet i den samtida kulturminnesforvaltningen

Detta innlegg kommer att utifrån ett interseksjonalitetsperspektiv göra en läsning av hur de sociala kategorierna kön, klass, etnicitet och nationalitet är sammanflätade och inskrivna i rådande diskurser och narrativ i norsk kulturminnesforvaltningen. Det primära empiriska materialet består av presentationerna på Riksantikvarens fredningslista mellan 1997 och 2008, men utblickar har även gjorts mot annat relevant inom- och utominstitutionellt material. Det är på en grundläggande nivå väsentligt att analysera detta material med tanke på kulturarvets demokratiska funktion – d v s allas rätt att kunna identifiera sig med och tillgodogöra sig kulturarvet - men också därför att detta synsätt kan tillföra kunskap och höja medvetandenivån om den konstruksjon av identiteter som sker på en strukturell ofta omedveten nationell representationsnivå. Här återfinns en viktig del i förståelsen av de samhällsgemenskapande processer som formar föreställningarna om vad Norge och norskhet är. Fredningar blir en slags indikatorer för att identifiera de gemensamhetsskapande idealbilderna av nationen.

Jannicke Røgler, Buskerud fylkesbibliotek

Fra monologinstitusjoner til dialoginstitusjoner

Framveksten av sosiale teknologier, har medført store endringer i våre måter å kommunisere på internett på. Disse endringene bør også få konsekvenser i møtet mellom brukerne og institusjonen i det fysiske rommet.

Jeg vil i mitt innlegg fokusere nærmere på disse endringene og i hvilken grad endringene får

betydning for den enkelte ABM-institusjon. I tillegg vil jeg vise eksempler fra eget praksisfelt på hvordan bibliotekene jobber med å bli mer dialogfokusert.

ABM-institusjonene har i sitt samfunnsoppdrag å drive formidling. Bibliotekloven krever f. eks at: "Virksomheten skal være utadrettet, og tilbudene skal gjøres kjent". Tradisjonelt har formidlingen vært enveis, fra institusjonen ut til brukerne. I bibliotekene har det inntil for noen få år siden, vært lagt liten vekt på brukerinvolvering. Imidlertid har vi de siste årene sett et skifte fra å snakke om informasjon, til kommunikasjon og nå også etter hvert til konversasjon. Bibliotekene har blitt mindre opptatt av avsender og mottaker, og har i stedet blitt mer opptatt av dialogen som en samtale mellom likeverdige parter. Ved å inkludere brukerne forsøker vi å legge til rette for dialog.

Tradisjonelt har bibliotekene vært opptatt av å ha en nøytral og upartisk rolle. Prinsippet om nøytralitet har stått sterkt. I dagens virkelighet opplever imidlertid bibliotekene å bli utfordret nettopp på dette. Våre brukere ønsker seg en likestilt dialog mellom seg og bibliotekaren, noe som utfordrer det tradisjonelle synet på upartiskhet og avstand til brukerne.

Kravet fra brukerne om åpenhet og dialog stiller store krav til de ansatte ved institusjonene. Forholdet mellom brukere og institusjonen forrykkes. Det skjer både en demokratisering av definisjonsmakten, og en endring av bibliotekarenes yrkesrolle som faglige autoriteter. Dette trykket fra omverden kan oppleves som utfordrende. De samfunnsmessige endringene som sosiale teknologier innebærer, tvinger institusjonene til å endre seg fra monologinstitusjoner til dialoginstitusjoner.

Ray Oldenburg skriver i boka "The Great good place" om det tredje stedet, stedet som hverken er hjemme eller på jobb. Det tredje sted er viktig steder for det sivile samfunnet, for demokrati og lokalt engasjement. I bibliotekmiljøet argumenteres det med at bibliotekene bør se dette som en naturlig rolle å ha. Det tredje stedet kan ses som et mulig svar på brukernes ønsker om større dialog mellom institusjon og brukerne.

Bodil Axelsson, Linköpings universitet

Delaktighet, tilgjengelighet og förmedling – kulturarvskommunikation på nätet

Internet har i vissa avseenden skapat nya möjligheter för kommunikation inom kulturarvsfältet. Men att tro att Internet i sig skulle kunna förändra villkoren för relationerna mellan institutioner och allmänhet vore att ge uttryck för teknologisk determinism. Istället är det mer fruktbart att utgå från att teknologin och dess sociala och kulturella sammanhang formar varandra ömsesidigt. Samtidigt som Internet erbjuder delvis nya, eller i alla fall nygamla tilltalsmöjligheter för institutioner som museer, så rymmer nätet så många olika medieformat att teknologin kan användas utifrån politiskt laddade kontextuellt och historiskt formade sätt att kommunicera med allmänheten. I det här inlägget kommer jag att utifrån några konkreta samtida exempel resonera kring kopplingar mellan å ena sidan teknologi och medieformer och å andra sidan de olika ideal och praktiker som formats kring delaktighet, tillgänglighet och förmedling.

Bodil Axelsson är forskare vid Tema Q (kultur och samhälle) vid Linköpings universitet, SE. Hon har en doktorsexamen i kommunikation och har forskat om kulturarv i flera olika genrer och medier, till exempel i teaterföreställningar, i ett samtida konstverk, i populärhistoriska tidskrifter och på Internet. För närvarande forskar hon om medieproduktion och yrkesidentitet i gymnasieskolan.

Dag 2: Sikringskost eller pynt på kaka – trenger vi kunnskap om kulturarv?

Torunn Haavardsholm, Norges forskningsråd

Kulturelle forutsetninger for samfunnsutviklingen – noen perspektiver fra Forskningsrådet

Kultur i vid forstand virker som forutsetninger for samfunnsutvikling. Samfunnsutviklingen preges av globale strømninger og hurtig kulturell, demografisk og teknologisk endringstakt. Det er behov for et utvidet kunnskapsgrunnlag som underlag for viktige samfunnsmessige veivalg. I Forskningsrådets nye strategi og i Rådets innspill til den siste forskningsmeldingen lanseres *Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger* som nytt hovedinnsatsområde for norsk forskning. Humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning kan bidra med fortolkning, forståelse og forklaring av de kulturelle forutsetningene for og dimensjonene ved samfunnsutviklingen og de samfunnsutfordringene vi ser i dag, og slik utvide og supplere den økonomisk-instrumentelle og naturvitenskapelige kunnskapsbasen.

Peter Aronsson, Linköpings universitet

Kulturarvsforskningens sammanhang

Forskningens utveckling i respektive land bestäms av anatomin och utvecklingen inom följande triangel:

- - Historiekulturernas generella utvecklingsdynamik med krafter från nationell, globaliserad respektive individualiserad och marknadsorienterad mening.
- - Nationell kontext genom sin relation till specifika historiska master-narrativ.
- - Disciplinär och inom kulturarvssektorn utvecklad institutionell arbetsdelning

För att inleda en diskussion om värdet av dessa generella iakttagelser ges exempel på skillnader i utvecklingstendenser i tid och rum. Flera belysande exempel för komparativ reflektion kommer att presenteras. Det mest heltäckande är ett stort EU-projekt som analyserar nationalmuseernas identitetspolitiska roll i Europa.

Generellt rör sig legitimeringen av kulturarven från en stark nationell, vetenskaplig och essentiell inramning över en politisk integrations- och utvecklingsretorik till en mer instrumentell målsättning som sätter kultur- och besöksindustrin centralt. Lagskyddade minnesplatser står mot till kalkylerbara investeringar i besöksmål och musealisering av landskap där fiktion och fakta, kommers och identitet förenas på nya sätt.

Utvecklingen visar dock stora nationella och politiska skillnader och man bör hellre än en linjär och generaliserande verklighetsbeskrivning utveckla en tankemodell där flera tendenser samvarierar med ett faktiskt handlingsutrymme som resultat. Det utrymmet tas allt oftare i anspråk av andra än de traditionella kulturarvsaktörerna.